

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Hänninen, Jorma

Title: Professionalismin areenat ja keskiluokkainen sosiaalityö

Year: 1990

Version: Published version

Copyright: © Sosiaalipoliittinen yhdistys, 1990

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Hänninen, J. (1990). Professionalismin areenat ja keskiluokkainen sosiaalityö. Sosiaalipoliittikka, 15(2), 119-134.

Professionalismin areenat ja keskiluokkainen sosiaalityö

Jorma Hänninen

Hyvinvointivaltiossa voivat hyväosaiset hyvin

Urho Rauhala väittää Olavi Riihisen juhlakirjaan kirjoittamassaan artikkelissa (1990, 115), että kaikki suuret sosiaalipoliittiset uudistukset, esimerkiksi työeläke- ja sairausvakuutusjärjestelmä on luotu muiden kuin huono-osaisten¹ tarpeisiin. Monet sosiaaliturvaan kuuluvat etuisuudet jaetaan pikemminkin palkkatyöläisten ja maatalousyrittäjien kesken kuin aktiiviväestöön kuuluvien uusintamisedellytyksiä kohentamaan.

Harjoitettu sosiaalipolitiikka on tuotannolliseen ytimeen sijoittuvien ryhmittymien ja niiden intressejä edustavien poliittisten puolueiden kilvoittelua siitä, kuka hyötyy ja kuka maksaa (vrt. Niemelä 1989). Viime vuosina sosiaalidemokraattien ja keskustapuolueen vanha juopa näyttää konkretisoituvan kiistaksi päivähoitopaikan ja äidinpalkan paremmuudesta. Muutoin porvarillisia voimia ovat kiinnostaneet perhe-, asumis- ja koulutuskysymykset. Vasemmistopuolueet ovat ajaneet uudistuksia sairaus- ja työttömyysturvaan. (Kangas 1986, 131.)

Oireellista on se, ettei mikään intressiryhmä tai vakavasti otettava, keskivertoväestön ääntä kuuluttava poliittinen taho ole vaatimassa etuisuuksien tuntuvaan kaventamista puhumattakaan hyvinvointivaltion purkamisesta. Kaikki puolueet ovat marssineet jokseenkin yksissä tuumin sosiaalidemokraattien ennen sotia omaksuman hyvinvointivaltioidean taakse. (Allardt 1984, 183). Hyvinvointivaltio on peruuttamaton (Kosonen 1987, 329—332), koska sillä on valtaväestön ideologinen ja poliittinen tuki (Kosonen 1990). Kososen mielestä (1989, 31) ”Hegemoninen asema ja henkinen aloite on niillä, jotka parhaiten markkinoivat markkinoita kaiken autuaaksi tekevänä työvoimana”.

Puolueiden sitoutuminen keskivertoväestön etuihin näkyy poliittisessa retoriikassa, jossa kosketellaan suuria äänestäjäjoukkoja kiinnostavia kysymyksiä, kuten juuri perhepolitiikkaa. Mutta ei edes marginaaliväestön omaa asemaa hipovaa poliittista puhetta suunnata ”heille”, myös äänestäjinä marginaalisille ja välinpitämättömille, vaan ”meille”, suurelle enemmistölle. Huono-osaisten ongelmista ei ole viisasta

¹ Tähän kansalaisten joukkoon on viitattu sekalaisella joukolla termejä, kuten syrjäytyneet, sosiaalisesti deprivoituneet, uusköyhät, uloslyödyt, moniongelmaiset jne. Vaikka nämä nimikkeet kuulostavat dramatisoivilta, eivät niiden alle niputetut ihmiset indikoi silti niiden hengessä suomalaisen yhteiskunnan kertakaikkista halkeamista keskeltä, vaan hyvinvointivaltion epämääräistä lohkeilemistä reunoiltaan ja sen kyvyttömyyttä integroida kaikkia kansalaisia siipiensä suojaan. Tämä villi keskustelu ”syrjäytymisestä” (ks. Lehtonen et al. 1986) kertoo tietysti jotakin hyvinvointivaltion ’teoriasta’, mutta vielä enemmän sosiaalipolitiikan määrittelijöistä ja käsitteellis-

täjäistä (Roos 1985) itsestään, heidän luokalleen ja elämäntavalleen luonteenomaisesta verbaalisesta olemistavasta, puheripulista, ehtymättömästä kielellisestä kekseliäisyydestä, jonka viimeisin ainaan-saannos sanan mahdollisessa tapahtuvassa köyhyyden haluttuotossa on ”huonompi-osaisten” käsite.

Keskiluokalla tarkoitan tässä artikkelissa yksinkertaisesti meitä määrittelijöitä, ja ylipäätään niitä, joiden elämää hyvinvointivaltion lohkeileminen ei horjuta, ja keskiluokkaisuudella jakamaamme aate-maailmaa, ideologiaa, jolla on tässä maassa nykyisin hegemonistinen asema.

puhua liikaa, ei liian kovalla äänellä, eikä heidän intressiinsä sopimattoman avoimesti sitoutuen, vaan tarkalleen sen verran, minkä riittävä sosiaalisen mielenlaadun osoittaminen poliittisessa julkisuudessa vaatii (Hänninen, S. 1990).

Tässäkin mielessä sosiaalipolitiikka on ”luokkaerottelujärjestelmä par excellence”, joka tuntee vain kaksi kategoriaa: ”Me” ja ”Muut”, tai ”Nuo” ja ”Me Tavalliset Ihmiset” (Roos 1985, 68). J. P. Roosin aikoinaan valoihin rävyttämä sosiaalipolitiikan bourdieulainen kenttä toimii suomalaisen taloudellisen-poliittisen eliitin lailla, joka on ylimalkaan herkistyneempi sisäpiiriin mielialoille kuin kansalaisten mielipiteille.

Voiko sitten sanoa, että koska yhä suuremman osan väestöstä katsotaan kuuluvan, jos ei työolojensa, niin ainakin elämäntapansa ja arvomaailmansa perusteella jatkuvasti paisuvaan keskiluokkaan, on myös sosiaalipolitiikka ja koko hyvinvointivaltio muuttumassa tässä prosessissa väistämättä ytimeltään keskiluokkaiseksi projektiksi? Sosiaalipolitiikkahan ei hyödytä keskiluokkaa vain sosiaaliturvan piiriin kuuluvien etujen jakajana ja palvelujen tuottajana. Se huolehtii myös tämän luokan työllisyydestä. Juuri hyvinvointivaltion ammattilaiset ovat lihavoittaneet viime vuosikymmeninä ammattirakenteen keskikerroksia ja vahvistaneet sen voimaa ja aatemaailmaa koko yhteiskunnassa. (Rinne & Jauhiainen 1988)

Jos siis sosiaalipolitiikka on keskiluokkaista erilaisten etujen ja palvelujen jakajana, työllistäjänä, ideologisesti ja vieläpä kulttuurisesti, eikö silloin voi sanoa, että keskiluokka on yhdellä kertaa hyvinvointivaltion subjekti ja objekti, ja kykenee siihen, minkä kuvittelisi vain paroni Münchhausenille mahdolliseksi, ratsastamaan itsellään.

Eikä keskiluokkaisesta kaikkivoipuudesta jää puuttumaan edes itsekritiikki. Senkin me tuotamme itse, itsellemme. Ja tähän lankean minäkin, ammatiltani ja habitukseltakin luokkani jäsenenä, toimimalla odotusten mukaisesti kirjoittamalla tämän ’kriittisen’ artikkelin, mutta tosi-

asiallisena (?) tarkoituksenani maksimoida voittoa ja kasata pääomaa, jota keskiluokkaisella kentällä pidetään arvokkaimpana (Roos mt., 69).

Asiakassuhteen hallinnan areena

Mikä sitten on ammatillisen sosiaalityön suhde keskiluokkaan ja keskiluokkaisuuteen? Tarkoituksenani ei ole tässä esityksessä käsitellä niinkään sitä, mihin luokkaan tai kerrostumaan sosiaalityöntekijät mahdollisesti kuuluvat jonkin työolosuhteita (Kivinen 1987) tai elämäntapaa (Roos 1985) määrittävän kriteerin mukaan. En ole myöskään kiinnostunut alan ammattilaisten luokkatietoisuudesta tai -identiteetistä.

Se, mitä koetan pohtia, koskee ensisijaisesti sosiaalityöntekijöiden suhdetta ammatillisuuteen, sen mahdollisuuksiin ja ehtoihin, laajassa merkityksessä professionalismin², ja tätä kautta punoutuvaa kiinnitystä keskiluokkaan. Juuri professionalismin voi nimittäin katsoa välittävän sosiaalityön ja keskiluokkan allianssia ja säätelevän tämän kerrostuman roolia koko nykyaikaisessa hyvinvointivaltiossa. Mutta kun tiedetään, kuinka hankala kysymys professionalismin loppujen lopuksi on (esim. Kontinen 1989), ja kuinka sotkuisiksi sosiaalityön ja professionalismin sidokset osoittautuvat (Rajavaara 1986), lienee selvää, että myös sosiaalityön luokkaluonne, jos sellaisesta voi puhua, on tästä näkökulmasta kaikkea muuta kuin yksiselitteinen.

Lähtöoletuksena seuraavassa onkin, että *professionalismi näyttäytyy sosiaalityössä eri vahvuisena sen mukaan millä areenalla se esiintyy*.

² Käytän professionalismin käsitettä löysästi ja ehkä vähän epätavanomaisestikin. Tarkoitin sillä (a) asiantuntija-ammattiteille luonteenomaista pyrkimystä kohti tieteelliseen tietoon pohjautuvia ammattikäytäntöjä, siis ammatillistumisprosessia; (b) ammattikunnan yhteiskunnallisen aseman lujittamiseen tähtäävää toimintapolitiikkaa; sekä (c) edellä todettua legitimoivaa ideologiaa.

Aion käsitellä seuraavan asetelman tarjoamia vaihtoehtoja, jotka syntyvät, kun ”heikkoa” ja ”vahvaa” professionalismia tarkastellaan työn ja vapaa-ajan perspektiiveistä:

	Vahva professionalismi	Heikko professionalismi
Työelämän alue	Asiakassuhteen hallinnan areena	Työpaikka- kulttuurin areena
Vapaa-ajan alue	Prof. markkinoiden areena	Keskiluokkaisen elämäntavan areena

Asiakassuhteen hallinnan areenalla, ihmissuhde- ja medisiinisillä aloilla pyrkivät professiot metodioppiensa mukaisiin ammatillisiin käytäntöihin. Ammatillisuuden tavoittelu merkitsee keskeisesti erottautumista asiakkaista ja asiakkuudesta, ”etäisyyden” pitämistä, jota varsinkin Leena Eräsaari on meillä tutkinut ja pohjinnut³ (esim. Eräsaari, L. 1990a ja b; samoin Eräsaari, R. 1985 ja 1986.)

³ Leena Eräsaari (1990b) erottaa toisistaan kolme hyvinvointivaltioammattilaisten etäisyyden säätelyn näkökulmaa. Ne ovat etäisyyden säätely naisspesifinä kysymyksenä, erottuminen muista professionalismin kollektiivisena strategiana ja erottuminen keskiluokan toimintastrategiana.

Eräsaarelle ammatillisuus näyttää merkittävän juuri kysymystä etäisyydestä. Vaikka tukeudunkin heikon professionalismin käsittelyssäni tähän oivalukseen, on todettava, että etäisyyden säilyttäminen ei ole vain ammatillinen asia, vaan osa jokaisen nykyaikaisen suurkaupunkilaisen arkipäivää, niin kuin hyvin tiedetään. Lienee myös ilmeistä, että ihmissuhdealan ammatillisuuteen on kuuluttava etäisyyden pidon lisäksi myös jonkinlaista läheisyyttä, halua asettua toisen ihmisen asemaan, sillä ilman tätä ei edes puhtaasti ammatillinen vuorovaikutus olisi mahdollista. Kysymys onkin juuri sopivasta määrästä etäisyyttä, mahdollisuudesta sen ”säätelyyn”, kuten Leena Eräsaari osuvasti sanoo.

Lisäksi on huomattava, että professionaalinen ammatillisuus edellyttää erottautumista asiakkaiden ja asiakkuuden lisäksi myös amatööreistä sekä muista ammattikunnista. Käsitellen näitä asioita tuonnempaan, muiden kuin asiakassuhteen areenan yhteydessä.

Distanssia otetaan ensinnäkin *fyysisesti* pitämällä asiakas pöydän takana (Eräsaari, R. 1985) asiakkaille osoitetuissa tiloissa, kohtaamalla heidät ensisijaisesti vain siellä, ”*klirikalla*” (Goffman), pysyttelemällä henkilökunnalle varatuissa, mutta asiakkailta suljetuissa huoneissa. Välimatka koetetaan lisäksi säilyttää välttelemällä tunkeutumista asiakkaan ruumiillisuuden intiimille alueelle, ja jättämällä oikeus tähän siihen luvan saaneen ”kliinisen” katseen” (Foucault) ja parantavan kosketuksen taitajille, klinikoille.

Ehkä todellakin joissakin pitkälle erikoistuneissa toimistoissa, esimerkiksi perheneuvoiloissa, joissa katsotaan italialaisittain screenin etu- ja takapuolelta, kokee olevansa klinikalla. Mutta tuskinpa kovin moni useasti muihin tarkoituksiin pystytetyistä rakennuksista, joihin sosiaalihuolto majoitetaan ’toistaiseksi’ odottelemaan pääsyä kunnan uuteen ja prameaan virastotaloon, luo mielikuvaa klinikasta, *professionaalisesti organisoidusta tilasta*. Eikö paljon useammin kuule kertomuksia virastoista ja konttoreista, *byrokraattisesta tilasta* (Eräsaari, L. 1990b), kalseista käytävistä, joiden varrella sosiaalityöntekijät istuvat huoneissaan ovivalojaan räpsytellen, ja jonotuslippu kourassaan vuoroaan odottelevista asiakkaista.

Byrokraattisen etäisyyttä (Eräsaari, L. mt.) tavoitellaan muutenkin kuin fyysisistä tilaa ja sen organisoimaa sosiaalista järjestystä hyväksikäyttäen. Esiintymällä virkamiesmäisesti, vetäytymällä juridis-hallinnollisten, virallisten ja epävirallisten, jäykistyneiden organisaatioiden ja instituutioiden taakse, käyttämällä byrokraattista ja luokittelevaa, ei analyttistä eikä syntetisoivaa järkeä (Berger et al. 1981, 44—61) pelkistävät sosiaalityöntekijätkin kansalaisen ainekertaisen elämäntilanteen standardoiduksi tapaukseksi.⁴

⁴ Tietenkään virkavaltaisuus ei ole vain sosiaalityön rasite, vaan sillä on valtakunnassamme suorastaan vuosisataiset, jo Ruotsin vallan ajoilta alkavat perinteet. (Sipilä 1989, 214—218) Mutta byrokraatia

Klassinen ja negatiivinen suhtautumistapa byrokraatiaan sosiaalityön professionaaliosuudessa on tunnetusti sellainen, jossa virkavaltaisuus nähdään professionalismin perivihollisena. Tämän ajattelutavan mukaisesti oikeaa ammatillisuutta sosiaalityössä on pitäytymisen professionaalisen työskentelytavan ja sen metodin edellyttämissä kommunikaatio- säännöissä ja muissa menettelytavoissa, (sosiaalisen) diagnoosin ja hoidon kieliopissa. Otaessaan *professionaalista etäisyyttä* kansalaisyhteiskuntaan, asiakkaistaessaan heidät ammatillisten oppien mukaisesti, ja peittäessään kasvonsa asiantuntijan ”naamiolla” (Eräsaari, L. 1990a) ilmaisevat ja vahvistavat sosiaalityöntekijät ammatillisuuttaan, erityisen osaamisensa lajinaan ja koko tämän areenan professionaalista kultuuria.

Esimerkiksi Uusipiuharin (1987, 46–47) päihdehuollon asiakkaista tekemä pro gradu -tutkimus viittaa siihen, että juuri tätä, professionaalista saavuttamattomuutta, yliymmärtämistä ja ammattislangin käyttämisen luokkautta asiakkaat vieroksuvat voimakkaasti. Tässä mielessä ammatillisessa etäisyyden ottamisessa todella onnistutaan. Muutoin näiden maksimien toteutuminen sosiaalityössä onkin jo kyseenalaista. Esimerkiksi Mäntysaaren (1987/

pelkässä kielteisessä mielessä ei ole ainoa näköala. Toisen tarjoaa ”byrokratiatyö”, johon ainakin Sipilä (mt.) sisällyttää myönteisiäkin mahdollisuuksia: Sipilä suosittaa, että byrokraatiaan on mahdollista omaksua etenkin Pohjoismaiden kaltaisissa valtiokeskeisissä sosiaalialan järjestelmissä realistinen, sen vakiintuneen aseman tunnustava asenne. Byrokratianhan voi katsoa asettavan virkamiesharkinnalle terveitä rajoja ja vapautusta kohtuuttomasta henkilökohtaisesta vastuusta. Samoin byrokraatia takaa kansalaisille tiettyjä oikeuksia, mikäli sen takana on vahva, sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta kiinnipitävä valtio. Mutta juuri tällä kohtaa nähdään suomalaisessa hyvinvointivaltiossa ammottava aukko: kun sosiaaliset oikeudet tosiasiallisesti puuttuvat (Mikkola, 1989), joutuu virkamies hankalaan välikäteen, normittamaan kansalaisten tarpeita ja myös artikuloimaan niitä eteenpäin byrokratialle ja politikoille.

88) löydösten perusteella näyttää, etteivät suomalaiset sosiaalityöntekijät käytä perussosiaalityössä edes ”varsinaista sosiaalityötä” vaativan perhemoraalin valvonnassa ainakaan mitään sellaista teoriaa tai metodologiaa, joka kelpaisi kontrollin välineeksi. Metodismin korvaa arkitietoon ja käytännön järkeen perustuva ritualistinen suostuttelu. Tosin voisi olettaa, että erikoistuneen sosiaalityön piirissä (josta tehdään melillä hämmästyttävän vähän tutkimusta) metoditietoisuus olisi syvempää, muttei sielläkään hallitsevaa.

Koska professionalismi asiakassuhteen areenalla jää melko voimattomaksi, tavallisesti pelkäksi myytiksi, tulee hankaluuksia artikuloitaessa eroja muiden ammattien ja niiden ammattikäytäntöjen suunnalle. Tämä johtuu siitä, että sosiaalityön professionaaliosuudessa itseyttämyksessä *kysymys ammatillisesta omintakeisuudesta on pitkälle sama kuin kysymys metodiopista ja metodista* (Hänninen, J. 1990). Kun metodi puuttuu, hämärtyy ammatillinen tietoisuus, mikä johtaa krooniseen identiteettikriisiin, lopputomaan ja myös melkoisen hyödyttömään keskusteluun siitä, millä tavoin esimerkiksi sosiaalityöntekijän ja psykologin työ eroavat toisistaan.

Työpaikkakulttuuri ammatillisuuden näyttöpaikkana

Mikäli itse työssä, ammattikäytäntöjen alueella, ei yllä professionalistisiin ihanteisiin, lienee selvää, ettei ammatillisuuden tarkasteluksi riitä liikkuminen pelkkien ammattikäytäntöjen ja niitä ohjaavien oppien maailmassa, siis lähtemisen tietynkaltaisten professioteorioiden viitekehystä tai sitten löyhässä mielessä marxilaisesti sävyttyneen, työprosesseja tematisoivan luokkateorioiden näkökulmasta.

Sitä, mikä rikkoo kapeasti käsitetyn ammatillisuuden rajat ja antaa työhön lisäaineita, tai vastaa peräti sen pääsisällöstä, on alettu kutsua sosiaalityön *työpaikkakulttuuriksi*. Työpaikkakulttuuri ei tarkoita samaa kuin professionaali-

nen kulttuuri; pikemminkin se on erikoislaatuinen sekoitus ammatillisuutta ja ei-ammattillisuutta. Tästä syntyy työpaikalle ainutkertainen sosiaalisten roolien, normien, toiminta- ja ajattelutaipumusten järjestelmä, joka ohjaa siihen kuuluvien toimijoiden sekä ammatillista työskentelyä että keskinäistä muuta, informaalia sosiaalista vuorovaikutusta.

Tekisi mieli sanoa, ettei professionalismin tärkein merkitys ole ensisijaisesti siinä, miten teoreettisesti ja metodisesti hallittua, systemaattista, analyttistä, tai kerrassaan virtuoosimaista asiakkaiden kanssa työskentely on, vaan itse asiakkuuden torjumisessa, siitä juoruavien piirteiden salaaminen ja häivyttäminen itsestä. Seläisten asiakkuuden tunnistamiskategorioiden kuin hulluus, juoppous, köyhyys, kasvatuskäyttäytyminen, holtittomuus jne. pilkistäminen ammatillisuuden verhon takaa koetetaan mihin hintaan tahansa estää.

Professioanaalista varustusta ja kulttuurista etäisyyttä rakennetaan äärimmillään pakonomaisuuteen saakka, koska asiakkuuden kieltäminen on ihmissuhdealan työpaikkakulttuurien kenties ankarin normi, lähes tabu, jonka kunnioittamatta jättäminen merkitsisi koko ammatillisuuden perustan horjuttamista aivan kuten metodista luopuminenkin. Ammatillisuudella, ainakin joidenkin työpaikkojen kulttuurisessa järjestelmässä, on siksi enemmän näyttö- kuin käyttöarvoa. Asiakkaiden, ”niiden”, käsittelytaitoa välineenämme käyttäen, ”me” näytämme toisillemme, ”meille”, pätevyytämme ja peittelemme professionaalista epätäydellisyyttämme ja siitä kytevää epävarmuuttamme ja hiljaisista syyllisyyttämme.

Epäonnistuminen sosiaalityössä, jolta kukaan ei tietenkään välty, koetaan siksi ammattitaidon vajaavuudeksi. Professionaalisen identiteetin kannalta tuskin mikään voi olla tuhoisampaa kuin aavistus siitä, että työ olisi kenen tahansa (amatöörin) tehtävissä. Siksi ammatillisuutta vahvistetaan tarrautumalla tiukemmin ammatillisen sosialisatioketjun lenkkeihin, täydennyskoulutukseen, työnohjaukseen, kon-

sultaatioon, jotka kaikki rakentuvat samalle, professionalististen periaatteiden mukaiselle logiikalle.

Mutta koska sosiaalityön keskeinen problematiikka ei palaudu ammatillisuuden ja ammattitaidon kysymyksiksi, ei professionalismin vahvistaminen asiakassuhteiden areenalla automaattisesti helpota työssä ilmeneviä vaikeuksia, vaan saattaa johtaa pahimmassa tapauksessa ammatillisen identiteetin repeilemiseen. Jos näet identiteetti rakentuu sekä ammatillisesti että ei-ammattillisesti, kuten koetan väittää, ei tasapainoa saavuteta vain toista puolta, ammatillisuutta, lujittamalla, vaan lopputuloksena on todennäköisemmin ”särkynyt identiteetti” (Eräsaari, R. 1985)

Kaiken kaikkiaan sosiaalityöntekijä pyrkii monin tavoin toiminnallaan vahvistamaan sitä, että asiakas pysyy asiakkaan, ja hän itse ammatillaisen roolissaan. Sosiaalityöntekijä suojaa itseään ja varjelee työvälineenään käyttämäänsä persoonallisuuttaan asiakkuuden rasittavalta ja ryvettävältä kosketukselta. Näin tehdessään sosiaalityöntekijä ei esiinny kaikkien yhteiskunnallisten ja sosiaalisten suhteidensa edustajana, vaan kapeasti käsitetyssä ekspertin ”luonnenaamiossaan”; hän siirtää sivuun ei-ammattillisen puolensa, viime kädessä kansalaisuutensa. Väitteeni, jota seuraavassa tarkennan on helpposti arvattavissa: naamion takaa löytyy annos keskiluokkaisuutta.

Sosialisaation ja sosiaalisen järjestyksen keskiluokkainen malli

Samaa tarkoitusta kuin pyrkimys ammatilliseen etäisyyteen, palvelee keskiluokkaisen aate maailman ja käyttäytymismallin tunkeminen professionalismin ohuen pinnan läpi. Molemmat vahvistavat, vaikkakin eri suunnista, sitä tapaa, jolla työpaikan kulttuurisessa järjestelmässä tulkitaan asiakkuutta. Näin elämäntavoiltaan ja arvostuksiltaan keskiluokkaisiksi väitettävien sosiaalityöntekijöiden (Roos 1985) luokkaidentiteetistä tulee ammatillisen identiteetin

ainesosa. (Sala)kuljettaessaan arvomaailmansa, kulttuurisen ja luokkaidentiteetinsä työelämään, he tekevät elämäntavastaan työpaikka-kulttuurin piilorakenteen, joka painaa leimansa myös ammatilliseen kulttuuriin. Työpaikka-kulttuuri on siksi niin ikään merkittävä keskiluokkaisuutta välittävä kanava sosiaalityöhön ja sen ammattikäytäntöihin.

Koska professionalistiset metodiopit ihmissuhdetyössä eivät tietenkään synny tyhjästä, vaan sen yhteiskunnan ehdoista ja intresseistä, jossa sosiaalityötä harjoitetaan, on myös puolueeton asiantuntijuus sosiaalityössä pitkälti uskomus. Mihin muuhun metodiopit voivat perustua, kuin vallitsevan sosialisatiion ja sosiaalisen järjestyksen malliin, johon siihen sopeutumattomia ja siitä tipahtaneita caseja palautetaan ja joka samalla toimii ammatillisen kommunikation takana olevana kielipelin kulttuurisesti ja yhteiskunnallisesti ohjaavana kielioppina.

Olisi houkuttelevaa väittää, että myös 'puhtaasti' ammatillisen vuorovaikutuksen malli noudattaa sitä tapaa, jolla elämisen ongelmat tunnistetaan, määritellään ja niistä keskustellaan "hyvässä kodissa", siis porvarillisessa perheessä. Vaikeudet sijoitetaan keskeisesti perheenjäsenten välisiin, emotionaalisiin suhteisiin, ja ne ymmärretään perhedynaamikan ja häiriintyneen vuorovaikutuksen vaikeuksiksi. Lopulta: ammatillinen, verbaaliseen kompetenssiin nojautuva interaktiotekniikka ja sen mukainen oppi ihmissuhdeammattien metodina, on systematisoitu, käsitteellistetty, teoretisoitu tai peräti tieteellistetty sivistyneen tai puoli-sivistyneen keskiluokkaisen ihmisen käyttäytymis- ja keskustelusuhteita jäljentävä siirränäinen ammatillisessa kulttuurissa.

Näin ajateltuna professionaalinen kulttuuri tarkoittaa asiakassuhteiden hallinnan mielessä suurinpiirtein sitä, mihin Lyttkens (1985) viittaa "auttavan kerrostuman" käsitteellään. Auttava kerrostuma koostuu Lyttkensin mielestä ihmisistä, joiden lempisana on 'empathia', siis keskinäisen, loputtoman, ja ei moraaliin vetoavan ymmärtämisen korostaminen ihmisten vä-

lisissä suhteissa. Näitä meidän kunnan kansalaisten hienostuneita ongelmanratkaisutapoja opetetaan professionaalissa kulttuurissa heille, asiakkaille. Tässä on auttavan kerrostuman suuri siviiliva ja valistava yhteiskunnallinen tehtävä ja legitimitteettiperusta vaikkapa "vanhempainkasvatuksen" asussa (Hämäläinen 1987; kritiikin osalta Anttosen et al. 1989).

Ongelmana varsinkin tällaisten pedagogis-painotteisten sosialisatiomallien siirroissa on vain se, että hyvin monet asiakkaista eivät ole ikinä kiinnittyneet keskiluokkaisen yhteisöelämän pelisääntöihin. Sitä paitsi näinä yksilöllistymisen, yksinäistymisen ja singleytymisen aikoina monelta ihmiseltä puuttuu yhteisö, perhe, jossa sosiaalisia taitoja, esimerkiksi vanhemmuutta, voisi harjoitella ja jossa sillä ylimalkaan olisi jotakin käyttöä.

Loppujen lopuksi työskentelymalliksi tulee työntekijän oma, monessa suhteessa ristiriitainen identiteetti. Sen varassa luodaan ja uusinnetaan asiakkaiden identiteettiä, ja tässä kahdessa merkityksessä sosiaalityö on, niin kuin Thomas Ziehe sanoisi, "*identiteettityötä*". Juuri tämä kestävän ja avoimesti tunnustetun ammatillisuuden puute tekee sosiaalityöstä kaksinkertaisesti vaikean, mutta samalla haastavan ammatin. Erityisen vaativaa sosiaalityö on sen vuoksi, että siinä ja siitä selviytyminen edellyttää työntekijältä onnistumista, ei sen enemmässä eikä vähemmässä, kuin *omassa elämässään*. Tässä on käsittääkseni asiakkaiden subjektivoitumisen, emansipoitumisen ja mobilisaation edistämisen mahdollisuus (Heinonen 1986) muussakin kuin tyhjässä, hallinnollis-ohjelmallisessa mielessä, nimittäin työntekijän todellisten, luokkaidentiteetin syntyperän mukaisten liittolaisuusedellytysten kannalta.

Mielestäni tämä luokkaidentiteetin ristiriitaisuus, joka johtuu yksinkertaisten sanottuna siitä, että sosiaalityö on työolojensa ja -ehtojensa puolesta ainakin osaksi suorastaan työväenluokkainen ammatti, varjelee sitä asiakassuhteen hallinnan areenan yliprofessionalismilta ja keskiluokkainen sosialisatiomalli voi saada

seurakseen muita. Silti ei ole helppo uskoa, että luokkaidentiteetin näin tematisoitu ambivalenssi olisi sellainen voima, joka riittäisi sosiaalityöntekijäkunnan asiakkaidensa aseman edistämisen intressiksi muutenkin kuin yksilö- ja perhetasolla. Siihen soisi silti uskovansa, koska sosiaalityöntekijöitä pidetään joidenkin asiakasryhmien ainoina 'ystävinä'.

Mutta onko myös niin, että yhteiskunnallista tietoisuutta voittopuolisesti hallitsevan puolivillaisen keskiluokkaisuuden ohella kesyttää myös *sukupuoli* sosiaalityöntekijät turvallisen ammatillisen vaikuttamisen rajoihin. Se saattaisi pitää huolta siitä, että osa asiakkaista pysyy sukupuolen määräämän matkan päässä: mikä voisi viidenteen sosiaaliluokkaan kuuluvasta miesjuoposta tuntua kaukaisemmalta kuin keskiluokkaisella etiketillä ja imelällä professionaalilla empatialla kyllästetty naissosiaalityöntekijä.

Eivätkä nämä keskiluokkaiset, keski-ikäiset, ja yhteiskunnallisen radikalismien asteeltaan keskinkertaiset naissosiaalityöntekijät ole niitä, jotka rynnivät ensimmäisten joukossa kamppailuun alistettujen kansalaisryhmien puolesta, sillä eihän heillä ole ollut liiemmin feminististä poweria edes omassa asiassaan. Ja jos olisikin, ei aktiivisuus oman edun valvonnassa takaa solidaarisuutta muita kohtaan.

Erottautuvan elämäntavan pakko?

Vaikka sosiaalityöntekijä onnistuisi työn valtakunnassa distanssin politiikassaan maksimaalisesti, riittäisi se täyttämään vain asiakaspalvelukulttuurin professionaalisten ihanteiden mukaiset normit. Sosiaalityössä joudutaan tekemisiin myös yleisempien kulttuuristen välttämättömyyksiensä kanssa, joista eräs suoranainen predestinaatio on aiemmin mainittu sosiaalipolitiikan "kenttä". Sen hierarkiassa sosiaalityöntekijät sijoittuvat heikosti. (Roos 1985)

Tämä johtuu Roosin analyysin perusteella ensinnäkin siitä, etteivät kentällä arvostettavat pääomat kerry sosiaalipolitiikan ohjelmallisten tavoitteiden mukaisesta toiminnasta, siis kon-

kreettisesta ja pyyteettömästä ponnistelusta sosiaalisten ongelmien poistamiseksi, vaan kulttuurisen, akateemisen ja hallinnollisen varannon kasaamisesta. Sosiaalipolitiikan käytännön toteuttajilta, tyypillisesti sosiaalityöntekijöiltä, näitä pääomia puuttuu puhumattakaan monista asiakasryhmistä, vaikka sosiaalihuollon asiakaskunnan väitetään normaalistuvan keskimääräisväestön suuntaan (ks. Sihvo 1990)

Toiseksi sosiaalityöntekijöiden kohoamista estää se, että ammattikäytännössään he ovat vaarassa ajautua liian lähelle asiakkaita ja asiakkuuden kulttuurista painolastia, jota edellä puheena ollut distanssin ottamisen negatiivinen strategia, useasti ei-pitämistä ilmaisevien distinktioiden karttana, ei pysty riittävästi kompensoimaan. Sosiaalityöntekijöiden habitus määrytyy työpaikkakulttuurit ylittävässä julkisuudessa, tiedotuskampanjoitten ongelmien ja kriisien normaalisuuskuvista huolimatta yhteiskunnallisen marginaliteetin, köyhyyden ja poikkeavuuden kautta. Se tahraa heidän salonkikelpoisuuttaan, jota tarvitaan esimerkiksi sosiaalipolitiikan päivien hillittyä keskiluokkaista charmia edellyttävillä juhlaillallisilla.

Näin ollen ei riitä, että asiakkaista ja asiakkuudesta loitunnutaan ammatillisesti, "ne" on karkoitettava myös yksityiselämästä. Sen tähden sosiaalityöntekijät joutuvat tekemään vielä yhden, *kulttuurisen distinktion*, linnoittautumaan keskiluokkaisen elämäntavan mukaisten symbolisten ja konkreettisten suojamuurien taakse. Ja niin kuin Roos (mt., 78) kirjoittaa, "on tärkeää, että elämäntapojen ero on mahdollisimman selvä".

Tuntuu silti yllättävältä, että moni Roosin aineistoon kuuluneista sosiaalityöntekijöistä paljastui tukevasti keskiluokkaiseksi sekä aineellisen elintasonsa että kulttuurisen suuntautuneisuutensa puolesta. Voisi ajatella, että heille kehkeytyy professionalistisen kulttuurinsa kehittymättömyyden vuoksi yksityiselämässään suoranainen symbolis-aineellisen näyttämisen paine ellei pakko.

Mutta on myös proletarisia hyvinvointiam-

mattilaisia. He ovat, niin kuin Roos arvelee, vastavalmistuneita ja velkaantuneita tai sitten yksinäisiä naisia, jotka eivät ole menestyneet tai halunneet 'onnistua' sen enempää professio- kuin avioliittomarkkinoillakaan. Ja ehkä on niitäkin, jotka ovat tietoisesti ja avoimesti — jos ei proletaarisia — joka tapauksessa keskiluokkaisuuden kriitikkoja.

"Väärä professionalistinen tietoisuus" ja professionalismin valtiolliset markkinat

Väittäisin, että kotimaista "sosiaalityökeskustelua" ja etenkin sen ammatillisia oppeja on hallinnut vuosikymmeniä kiinnostus asiakassuhteiden areenaan (ks. Hänninen, J. 1990). Sen sijaan sosiaalityön ammattikunnan yhteiskunnallisen asema on jäänyt vähälle huomiolle. Siirryttäessä ammattikäytäntöjen ja työpaikkakulttuurien pieneltä näyttämöltä tälle suurelle, ammattikunnan yhteiskunnallisen roolin pohdintaan, *professionaalisten markkinoiden areenalle*, kysymys professionalismista, professio- teorioista ja professionalismin kritiikistä on muotoiltava aivan toisin.

Sosiaalityökeskustelussa on kulutettu — ja kulutetaan vieläkin — paljon energiaa sen miettimiseen, onko sosiaalityö professio, ja jos ei, tulisiko sen pyrkiä sellaiseksi. Puhutaan toisin sanoen siitä, pitäisikö sosiaalityön professionalistua sellaisten ominaisuuksien osalta, jotka on tunnistettavissa asiakassuhteiden areenalta ja jotka palautuvat viimekädessä kysymykseen sosiaalityön omintakeisesta tietoa, taitoa ja etiikkaa koskevasta metodiopista.

Tieteenä tässä tematiikassa viihtynyt mietiskely on esiintynyt asussa, jota Konttinen (1989) tyypittelee *piirreteoreettiseksi* ja joka osoittautuu pohjimmiltaan erilaisten professioita kuvailevien ominaisuuksien luettelemiseksi ja systematisoimiseksi. Kuitenkin ainoa näitä ammatteja yhdistävä tekijä, josta tässä mittavassa, etenkin angloamerikkalaisessa tutkimusperinteessä on saavutettu yksimielisyys, koskee Konttisen mukaan ammatin akateemista koulutus- ja tie-

topohjaa. (mt. 47—51.)

Mikäli olen aikaisemmin esitettyssä teesissäni heikosta professionalismista yhtään oikeilla jäljillä, ovat sosiaalityön näin viitoitetut tiet matkalla kohti profeessiota ainakin tällä haavaa jokseenkin tukossa. Tämän voi eräässä mielessä sanoa olevan seurausta siitäkin, että sosiaalityön suhteellisen heikon menestyksen takana, esimerkiksi edunvalvonnassa, vaikuttaa ammattikunnan "*väärä professionaalinen tietoisuus*". Tarkoitin tällä sitä, että ammattikunta jonkinmoisessa piirreteoreettisessa sokeudessa keskittyy lopulta hyödyttömien professionalistumisastetta osoittavien karakteristikoiden kasaamiseen ja vetää tältä pohjalta virheelisiä johtopäätöksiä työmarkkinataistelussa tarvittavan kovuuden hankkimisen asemasta.

Yhtä lailla saatetaan joutua väärän professionaalisen tietoisuuden valtaan, mikäli ammattikunnan yhteiskunnalliselle asemalle annetaan *funktionalististen professioiteorioiden mukainen "harmonisoiva" tulkinta* (Konttinen mt.) Viime kädessä nämä teoriat välittävät ja 'tieteellistävät' professionalismin omaa, ammattikunnan yhteiskunnallisesti autonomiseksi väitettyä roolia propagoivaa ideologiaa, jota tiede puolestaan arvovallallaan legitimoit. Näin muodostuu professionalistisen ideologian ja tieteen, siis funktionalististen professioiteorioiden, toinen toistaan apoloigoiva liitto, eikä useinkaan ole selvää, kumpi on heijastava, kumpi vaikuttava osapuoli.

Tälle rakentuva sosiaalityön funktionalistis- tispohjainen *neutraliteettimyytti* kuvastuu siinä tavassa, jolla se omassa "idealisisessa itseymmärryksessään" (Satka 1988) ilmaisee ei pelkästään puolueettomuutta, vaan vieläpä sopuisuutta viestittäen yhteiskunnallisen tehtävänsä. Kuitenkaan sellaista todistusaineistoa, joka osoittaisi, että suomalaisessa sosiaalityössä oltaisiin erityisen omavaraisia oppien luomisessa, tehtävien, kohteiden ja ongelmien määrittelyssä tai muiden vastaavien professionaalisten hyveiden osoittamisessa (Eräsaari, R. 1988), puhumattakaan, että oltaisiin silmiinpistävän

edistykseksiä, ei ole ainakaan minun tiedossani.

Väärä professionaalinen tietoisuus edesauttaa sitä, että ammattikunnan asema suhteessa muiden ammattiryhmiin ja etenkin valtion toimintaan hämärtyy. Tämä on käsittäkseni hidastanut sosiaalityön yhteiskunnallisen aseman kohentumista. Tyypillisenä valtio- eikä markkinaprofessionaali (Konttinen mt.) sosiaalityö joutuu näet *valtion sääntelemille professionaalille markkinoille*, ja kamppailee siellä useiden muiden, etenkin reproduktioalojen kanssa, konkreettisista ja symbolisista eduista. Tässä kehityksessä sosiaalityöstä tulee yksi yhteiskunnallisen toimintansa ja työvoimansa rekrytointipohjansa puolesta uuteen keskiluokkaan sijoitettava ammatti, joka omalta osaltaan vastaa hyvinvointipalvelujen massatuotannosta, ja vahvistaa tässä roolissaan osaltaan keskiluokkaisten alojen asemaa ammattirakenteessa ja sitä kautta tämän luokan ja sen aatemaailman vaikutusta koko yhteiskunnassa (Johnson 1972; Rinne & Jauhiainen 1988, 47–58).

Professionalistien markkinoiden areenalla eduistaan taisteleva sosiaalityö käyttäytyy monessa suhteessa kuin mikä tahansa vastaavassa asemassa oleva ammatti. Halusi sosiaalityön ammattikunta sitä tai ei, se on tässä suhteessa *professio professioiden joukossa*: markkinoilla kamppailun välttämättömyys ammattikuntien välisessä kilpailussa tekee professionalistisesta toimintamallista suuremman pakon kuin teoreettisesti hallituista ammattikäytännöistä. Juuri siksi professionalismi vaikuttaa tällä näyttämöllä ainakin pyrkimysten tasolla kohtalaisen elinvoimaiselta. Samasta syystä tämän areenan merkitys myös ammattiliittojen toiminnassa ja professionalistisessa ideologiassa tulee lähivuosina todennäköisesti korostumaan.

Sosiaalityön akateemisessa tutkimuksessa sosiaalityötä on moitittu juuri tästä yhteiskunnallisen ja filosofisen reflektion puuttumisesta. (Heinonen 1984 ja 1986) Toisena moitteena ja sitä seuranneena hyvänä neuvona on etenkin professiokriittisen ja sosiaalityön vaihtoehtoja

etsivän tutkimuksen piirissä kaupattu sellaista työorientaatiota, jonka voi kuitata *deprofessionalisointivaateeksi*. Mutta mikäli professionalismi asiakassuhteen areenalla osoittautuu myy-tiksi, niin kuin olen edellä väittänyt, suhahtaa myös siihen kohdistettu sosiaalityön professio-kritiikki maalinsa yli. Tämä tutkimusala on näin ollen paradoksaalisesti niellaissut heikon professionaalisen tietoisuuden syötin nähdessään professionalismia siellä, tyypillisesti perussosiaalityössä, missä sitä ei kovin paljoa ole (Mäntysaari 1987) Jos tämä on totta, kohdistuu sosiaalityön professiokritiikki (vain) myytiin, ja sen tehtäväksi tulee harhakuvaan ampuminen alas, mikä sekin on tietysti tärkeää.

Toisaalta professionalismia horjuttamaan pyrkivä arvostelu asettaa koko sosiaalityön ammatillisuuden epäilyksen alle; siitä huolimatta, että samalla pidetään kiinni ainakin jossakin suhteessa itse ammatillisen sosiaalityön yhteiskunnallisesta tarpeellisuudesta tai välttämättömyydestä. Tämä kuullostaa eriskummalliselta. Ei ole monta ammattia, joka ehdoin tahdoin luopuisi ammatillisuudestaan. Sellainen tavoite sotii nykyaikana lähestulkoon kaikkia aloja koskevaa eriytymis- ja erikoistumiskehitystä vastaan (Sipilä 1989). Toiselta puolen voi kysyä: mitä tällä voitetaan ja kuka tällaista ammattia loppujen lopuksi tarvitsee. Eivätkö kansalaiset vaadi myös sosiaalisektorilta yhä laadukkaampia palveluja, jotka eivät voi perustua muuhun kuin korkeatasoiseen osaamiseen, siis ainakin jonkinlaiseen professionalismiin?

Kaiken kaikkiaan vaikuttaisi siltä, että sosiaalipolitiikassa, niin kuin koko sosiaalitieteessä, on käynnissä diskurssitaistelu, jonka piiriin edellinenkin on luettava. Diskurssikamppailussa tavoitellaan hegemoniaa akateemisessa julkisuudessa. Tiedeyhteisön sisällä käydyt keskustelut sosiaalipolitiikan ”paradigmasta” eivät ole yhdentekeviä sen laajemman julkisuuden kannalta, jossa otellaan hyvinvointivaltion kehittämisen suunnasta. (Julkunen 1990.). Tässä suhteessa sosiaalipolitiikka on ”hyvinvointivaltion poliittista taloustiedettä”.

Paradigmataistelu on myös osoitus vallitsevan tiedekäsityksen kriisistä, mikä sivumennen sanottuna puhkesi jo ennen omaa vuosisataamme kiistaksi puhtaan ja ammatillisesti suuntautuneen tieteen välisestä suhteesta. (Kantasalmi 1990, professioiden osalta Konttinen 1988.) Suomalaisessa sosiaalipolitiikkatieteessä tämä skisma on herännyt taas kerran henkiin formaalista ja kriittisestä sosiaalipolitiikan konseptiosista (Lehtonen 1977) kiistelleiden keskustelijoiden vähitellen vaietessa 1980-luvun taitteessa, ja uusia näkymiä tarjoavien sosiaalipoliittisen naistutkimuksen ja sosiaalityön tutkimuksen voittaessa alaa. Näitä tutkimusaloja yhdistävänä eräänä keskeisenä ongelmana on ymmärtääkseni pidettävä sitä, kuinka sosiaalityötutkimuksen periaatteellinen yhteiskuntakriittisyys säilyttäen on mahdollista pitää yllä empatisoivaa asennetta naisvaltaisia ja professionaalaisia aloja kohtaan.

Sosiaalityön ambivalentti luokkaidentiteetti

Viimeistään tässä vaiheessa on edellä esitettyä tiivistäen todettava, että samaan tapaan kuin heikon ja vahvan professionalismin rajat ovat liukuvat, saavat professionalismin areenat osan sisällöstään toinen toisiltaan ja siirtymiset areenalta toiselle tapahtuvat lähes huomaamattomasti. Mikäli tämä pitää edes jossakin määrin paikkansa, muotoutuu ei vain ammatillisuuden ongelma, vaan koko suuri kysymys työstä, vapaa-ajasta niiden keskinäisyhteydestä sosiaalityössä aika erikoisella tavalla.

Voi väittää, että sosiaalityö häivyttää näkyvistä työn ja vapaa-ajan ja ammatillisuuden ja ei-ammattillisuuden vastakkaisuuden, siis erotelun välttämättömyyden ja vapauden valtakuntien väliltä. Samoin joutuu epäilemään sitä tapaa, jolla ainakin perinteisessä työväenluokkaisessa tietoisuudessa halutaan nähdä työn ja ammatillisuuden sekä toiselta puolen vapaa-ajan ja ei-ammattillisuuden väliset 'luonnolliset' liitot. Joudutaan siis päättelemään, että ainakin työorientaation mielessä sosiaalityöntekijät sul-

keutuvat työväenluokan ulkopuolelle.

Muttei sosiaalityö realisoisi myöskään marxilais-gorzilaisia utopioita vapautetusta työstä eikä toiminnallistuneesta vapaa-ajasta. Ajan takaa sitä, että sosiaalityö ei anna täyttä mahdollisuutta professionalistisen autonomian mukaiseen työorientaatioon eikä sen sallimaan työn ja vapaa-ajan joustavaan lomittumiseen perustuvaan elämäntapaan (Kivinen 1987). Tämän perustella näyttäisi, etteivät sosiaalityöntekijät kuulu oikeastaan keskiluokkaankaan.

Näiden työväen tai keskiluokkaisten työorientaatioiden asemasta sosiaalityö todellistaa pikemminkin sellaisia uusia kombinaatioita ja vanhoja asetelmia sekottavia konfrontaatioita, jotka ovat kenties mahdollisia vain ihmisuhdeammattien piirissä, ja tarkemmin professionaalissa mielessä heikosti kehittyneillä aloilla. Tarkoitan sitä, että mikäli asiakassuhteiden areenalla professionalismin mukaiset ammattikäytännöt eivät jostakin syystä toteudu, on todennäköistä, että joudutaan omaksumaan sellainen — ja mielestäni negatiivinen — toimintamalli, joka merkitsee tavallaan ammatillisuutta häpeävää työtä ja työtä häpeävää vapaa-aikaa.

Vapaa-ajan sfäärin vaikutus ujuttautuu tämän mukaan ovelasti työelämän alueelle, eikä vapaa-aika ole sosiaalityössä puhdas vapauden elämänpiiri, vaan salakavalasti työn normittama. Sosiaalityöntekijät joutuvat nimittäin ottamaan vapaa-ajanaan takaisin sitä, mitä työelämä ei pysty tarjoamaan. Keino, jota he joutuvat käyttämään, poikkeaa ratkaisevasti tavanomaisesta työstä irrottautumisesta. Sosiaalityöntekijöiden pyrkimyksenä on nimenomaan erottautuminen asiakkuudesta omaksumalla siitä erotuvan, siis keskiluokkaisen elämäntavan piirteitä. Tällainen strategia omaksutaan sen vuoksi, että asiakkuus, laajassa mielessä, on vaarassa tulla edellä puheena olleen professionalistisen voimattomuuden, siis lujan ammatillisuuden puuttumisen takia, liian lähelle. (Roos 1985)

Tämä vastaa, niin väitän, jossakin määrin tämän hetkistä suomalaisen suomalaisen sosiaalityön ja sosiaalityöntekijöiden ammatillisen

identiteetin kannalta epävarmaa tilannetta, johon on pikemminkin ajauduttu kuin tietoisesti tähdätty asettamalla professionalismille vaihtoehtoja tai kieltämällä se kokonaan. Vaikuttaa siltä, että suomalaisessa sosiaalityössä arastellaan nostaa selkeitä professionalistisia tunnuksia. Näin mielletyn ammatillisuuden asemasta tavoitellaan ”asiantuntijuutta”. Ongelmana tässä on tietysti se, ettei monellekaan lie selvää, mitä sosiaalityön asiantuntijuus loppujen lopuksi tarkoittaa ja miten se tasapainoilee professionalismin ja deprofessionalismin välillä.

Ainakin osittain näistä syistä ei sosiaalityöntekijöiden tilannetta voi pitää erityisen hyvänä sen enempää työelämässä kuin vapaa-ajassakaan. Hehän menettävät osan sekä keskiluokkaisesta erikoisasiantuntijan kulttuurisesta pääomasta ja elämään vapauden tunnetta tuovasta fleksibiliteetistä, samoin kuin työväenluokkaisesta ammattimiehen ylpeydestä ja työstä tiukasti erotetusta, ”täysin ansaitusta” vapaa-ajasta. Jos näin on, tuntuu sosiaalityön luokkabasisentistä hahmottomammalta.

Sosiaalityön ja keskiluokan välit tuntuvatkin kaiken lämpimimmiltä elämäntavan ja sitä jäljittelevän työpaikkakulttuurin areenoilla. Saman voi todeta myös professionalistista markkinoista, joilla toimiminen sentään sovitaa myönteisesti yhteen työn ja vapaa-ajan kaksijakoisuutta. Tällä areenalla sosiaalityön ammattikunta lähestyy keskiluokkaa saavuttaessaan voittoja ja parantaessaan aineellista ja symbolista yhteiskunnallista asemaansa. Se keskiluokkaistuu myös omaksumalla markkinoilla valtaa pitävien perinteisten professioiden kovapintaistuvia käyttäytymis- ja ideologisia malleja. Tietenkin voi sanoa, että organisoituneet lakkoineen ovat parempin piirien ihmisiä (Kivinen 1987) edustavat ammattiliitot kaapanneet käyttönsä osan järjestäytyneen työväen koetelluista työtaistelukeinoista.

Professionalismin visiot ja vaihtoehdot

Millaisena professionalismin ja keskiluokkaisuuden suhde sosiaalityössä ja sosiaalialalla näyttää tulevaisuudessa, mikäli yleinen professionaalitumiskehitys voimistuu? Tällainen tendensi, jonka ulkopuolelle sosiaalityö ei voi jättäytyä, lisää erilaisten asiantuntija-ammattien vaikutusvaltaa kaikkialla yhteiskunnassa. Profiitot, joille keskeiset valtiolliset sääntely- ja uusintamistehtävät siirretään, joutuvat yhteiskunnallisessa toiminnassaan määrittämään, kuten todettiin, jatkuvasti suhdettaan kolmelle suunnalle, nimittäin kansalaisuuteen ja asiakkuuteen, amatööriyteen sekä toisiinsa.

Mikäli professionalistinen visio tulee todeksi, kehitellään asiakastyön tehostamiseksi entistä tieteellistetympiä metodiopeja ja hienostuneimpia ihmisten käsittelyn tekniikoita. Terapiatallot kohisevat hyvinvointivaltion yli, ja kun vanhat aallot menevät, tulevat uudet perässä. Perustetaan metodien ja metodioppien tuotantoja kokeilulaitoksia, joita aletaan kutsua yliopistollisiksi, psyko-sosiaalisiksi klinikoiksi. Näitä palveluja markkinoidaan yhtäältä maksukykyisille toiveasiakkaille, toisaalta sinne pakotetaan erilaisin juridis-hallinnollisin määräyksin ja pakkotoimin kansalaisia, jotka diagnostisoidaan moniongelmaisiksi, patologisiksi tai vaarallisiksi. Terapeuttisesta asenteesta tulee hyve, ja jokaisen kansalaisen henkilökohtaisesta terapiasta ensin kunnia-asia, sitten velvollisuus, viimein pakko.

Tämä synnyttää valtavan kysynnän sekä julkisen vallan ylläpitämille toimistoille että markkinaperiaatteella toimiville psyko-sosiaalisen alan yrityksille, joiden palveluja käyttävät yksityisten kansalaisten ohella yritykset ja organisaatiot värvätessään työvoimaa ja säädellössään työyhteisöjensä sisäisiä konflikteja. Eletään *terapiayhteiskunnassa*, joka vakiinnuttaa, sosiaalistaa ja normaalista kansalaisia keskiluokkaisuun elämisen ja aatemaailman standardeihin, mutta joiden ero terapiayhteiskunnan virallistettuihin, juridis-valtiollisesti tuotettuihin käyt-

täytymissääntöihin hämärtyy päivä päivältä.

Asiantuntijuusvaatimuksen vieminen äärimilleen pakottaa ammattikunnat ”lukitsemaan” (Weber) entistä tiukemmin ammattikuntaan pääsyn kouluttamattomilta ja muilta professionaalisten kulttuurin sisäistämättömiltä erilaisten pätevyysvaatimusten ja diplomien avulla. Koulutusajat pidentyvät, täydennyskoulutus kestää koko eliniän. Ammattikuntien välille, mutta myös ammattialojen sisään kehkeytyy professionaalisia hierarkioita. Hyvinvointivaltion ammatillaiset tavoittelevat professionaalista uraa, joka on merkittävin sosiaalisen kohoamisen, menestymisen ja keskiluokkaisen statuksen saavuttamisen väylä. Ollaan *koulutusyhteiskunnassa*, joka enemmän kuin rahaa arvostaa tutkintoja, oppiarvoja ja diploma keskiluokkaisuuden symboleina.

Professioiden välinen kilpailu ammatillista revireistä ja erilaisista aineellisista ja aineettomista eduista kovenee. Vaikka revirejä pyritään vakiinnuttamaan ja pystyttämään niille monopoleja, ilmenee laajentamisyhtymysten vastatendenssinä yhä pidemmälle vietyä erikoistumista. Erikoistuminen sosiaalityössä johtaa alan hajoamiseen useiksi ammateiksi, joita sosiaalityön nimike yhdistää vain hallinnollisohjelmallisesti (Sipilä 1989). Alan tosiasiallista differentioitumista, pirstaloitumista (Sipilä mt.) vastaan nousee keskusvirastojen holhomaan pyrkivä ja hätääntynyt integraatiopolitiikka.

Tällainen on *professioyhteiskunta*, asiantuntijavalta ja meritokratia, joka organisoii sosiaalisen nousun väyliä, delegoi toimintavaltaansa eksperteille, vahvistaa tuotannollista ydintä näiden tekemän työn avulla ja sulkee tosiasiallisesti ja potentiaalisesti heikosti kvalifioituneen työvoiman yhteiskunnallisen, normaliteettejä vain terapeuttisissa yhteisöissä jäljittelevään periferiaan.

Mutta professionaalisoituminen ei ole ainoa visio; toinen on *managerisoituminen*. Yhteiskunnan managerisoituessa liikemaailman periaatteet ja toimintatavat tunkeutuvat julkiselle sektorille, hyvinvointivaltioon ja myös sosiaali-

alalle. Sosiaalihuollostakin tulee markkinavoi-
mien myllerryskenttä ja sivukonttori. Sosiaali-
huollon sisäinen, talous-hallinnollinen ja tosi-
asiallista valtaa käyttävä johtoklikki alkaa sosi-
aalipolitiikan asemesta puhua samaa resurssita-
loudellista kieltä kuin kunnat, valtionhallinto ja
etujärjestöt (Mikkola 1989, 362). Sosiaalihuol-
lossa managerisoituminen näkyy eri tavoin sen
omaksumassa sisä- ja ulkopoliittikkassa.

Ulkopolitiikassaan sosiaalihuolto näyttää
heittäytyvän glasnost-politiikan harjoittajaksi.
Se kertoo näennäisen avoimesti itsestään ja
markkinoi palvelujaan porvarillisessa julkisuu-
dessa. Tulee vaikeuksia erottaa tiedottaminen
mainonnasta. Etuisuuksista puhutaan eri tavoin,
erilaista kieltä käyttäen eri käyttäjäryhmille.
Tiedottamisessaan sosiaalihuolto suosii sellai-
sia sanoja kuin sosiaalitoimi, palveluorganisaatio
ja asiakasdemokratia, joilla on ideologinen
tehtävä sekä sen oman itseymmärryksen että
julkisen kuvan luomisen kannalta. (Eräsaari, R.
1990)

Eniten julkisuutta annetaan normaaliväestöä
kiinnostaville palveluille. Myös niitä toiminta-
muotoja nostetaan esiin, joiden tuotannossa
saavutetaan eniten rahassa mitattavaa hyötyä.
Mitä kannattamattomin palvelulaji, mitä sup-
peammalle väestöryhmälle se on tarkoitettu,
mitä enemmän käyttäjäkuntaan liitetään margi-
naalisuutta, poikkeavuutta tai jotakin sellaista,
joka saattaisi vaikuttaa negatiivisesti sosiaali-
toimen imagoon, sitä vähemmän sen kehittämi-
seen suunnataan voimavaroja ja sitä vaisummin
siitä puhutaan julkisuudessa. (ks. Eräsaari, R.
mt.)

Sisäpolitiikassaan sosiaalihuolto tähtää te-
hokkuuteen ja tuloksellisuuteen. Tätä edistetään
erilaisten rationointikamppanjoiten avulla, joista
keskustellaan sosiaalityön kehittämisprojek-
tien nimellä. Saadakse tietoa organisaatiois-
taan, toimintatavoistaan, henkilöstöstään ja yhti-
teistyökumppaneistaan sosiaalihuolto kartoit-
taa, tutkii ja evaluoi itseään ja lähiympäristö-
ään. Tehokkuuden nimissä se taistelee omaa
byrokraatiaansa vastaan. Sosiaalihuolto keven-

tää ja järkeistää organisaatiotaan, josta se poistaa päällekkäisiä toimintoja, tyhjiä toimenkuvia ja hyödyttömiä työntekijöitä.

Henkilökuntaa koulutetaan ja integroidaan sosiaalihuollon ”toiminta-ajatuksen” taakse, ja sen valikointiin kiinnitetään paljon huomiota. Vaikutetaan sosiaalityön koulutusta antaviin oppilaitoksiin. Työyhteisöjen konflikteja ehkäistään ennakolta. Perustetaan ihmissuhdetyön laatupiirejä, joille annetaan työpaikkademokratiaelinten status, mutta ammattiyhdistystoiminta työaikana ja työpaikalla kielletään. Virkaikana tehtävää työtä kontrolloidaan muutenkin monin tavoin, mm. ATK:ta hyväksikäyttäen. Henkilöstön työpanosta hyödynnetään maksimaaliseksi.

Organisaatiossa kiinnitetään painavaa huomiota johtamiseen ja opiskellaan tieteellisiä johtamisoppeja. Johtajien statusta nostetaan ja erottautumista muista henkilöryhmistä korostetaan, samalla heiltä edellytetään tulosvastuuta. Johtajia valitaan määrärajoiksi; heikosti menestyneet ja loppuun palaneet korvataan tuoreilla voimilla. Managerien autonomia suhteessa luottamuselimiin lisääntyy, ja organisaatioiden poliittinen valvonta heikkenee. Luottamuselimiä ”kehitetään” yritysten hallintoneuvostojen suuntaan. Sosiaalihuollosta tulee eräs julkisen sektorin ”yhtiötetyistä” hallinnonaloista.

Tällaista yhteiskuntaa sanotaan kapitalistiseksi, jonka äärimmilleen vietyä muotoa edustaa *valtion kapitalisoituminen*. (Hirsch 1983) Individualismi, solidaarisuuden puute ja egoismi hivuttautuvat vallitsevan arvomaailman, sosiaalisen elämän pelisääntöjen ja koko yhteiskunnallisen eetoksen periaatteiksi. Omasa edusta kiinnittäminen ja yksinäinen taistelu kaikkia vastaan hallitsevat ja organisoivat ihmisten elämää, ja sosiaalityö valjastetaan selviytymisoppien ja -strategioiden levittämisen instituutioksi.

Manageristisen vision tullessa todeksi kaventuu professionaalinen autonomia. Professionalismi säilyttää sentään jotakin asemistaan. Esimerkiksi organisaatioiden johtamiseen sisältyy

professionaalisen manipulointitekniikan sävyjä, mutta ensisijaisesti asiantuntijuus ja alan työvoima alistetaan liike-elämän eduille. Keskiluokan ja sen ideologian asemaa myös manageristinen malli kuitenkin lujittaa, sillä nykyaikainen produktio tarvitsee toimiakseen reproduktiosektorin ja sinnekin koulutettua työvoimaa, joka hierarkisoituu sisäisesti etenijöihin, pärjääjiin ja putoajiin (Kosonen 1990). Sosiaalityöntekijöiden enemmistö lukeutuu pärjääjiin, ei keskiluokan ydinkerrokseen (ks. Kivinen 1987, 203—216) ja asiakkaista suurin osa putoajiin.

Sen sijaan *proletarisoitumisen* visiossa professionalismi on jo uhattuna. Laajassa mitassa tämä edellyttäisi leikkauksia julkisella sektorilla ja hyvinvointivaltion jonkinasteista purkamista. Kuten aikaisemmin totesin, tämä ei tunnu Suomessa ainakaan juuri nyt kovin todennäköiseltä.

Proletarisoituminen voi lähteä liikkeelle toistakin reittiä, tavalla, jota Derber (ks. Kontinen 1988, 100—102) kuvaa itse professioiden proletarisoitumiseksi. Se muuttaa professioiden suhdetta ideologiaan, organisaatioihin, viime kädessä valtioon. Proletarisoituessaan professiot menettävät entisiä etuoikeuksiaan ja niiden riippuvuus valtiosta ja sen vallassa olevasta professionaalisten palvelujen massakäynnin säätelystä kasvaa; markkinaprofessiot joutuvat luopumaan toisin sanoen valtiollistuuksaan autonomiastaan. (ks. Jonson 1972.)

Näin käy esimerkiksi terveyskeskuslääkäreille ja kuntien oikeusavustajille. Näiden ammattiryhmien status laskee, palkkatason suhteellinen nousuvauhti hidastuu, muutkin työsuhteen ehdot heikkenevät, työprossien kontrolli siirtyy ammattikunnalta byrokralle. Sen sijaan yksityislääkärit ja omaa toimistoa pitävät tuomarit säilyttävät huomattavan osan privilegioistaan ja vapaudestaan.

Sosiaalityössä proletarisoituminen näkyy mm. siten, että siltä riistetään sen pitkän ja vaivalloisen kamppailun tuloksena saama diploma. Kun pätevyysvaatimuksia madalletaan, madaltuu myös ammatinharjoituksen edellyttämä

koulutustaso. Yliopistollinen sosiaalityö menettää opiskelijansa. Tämä pudottaa pohjan koko akateemiselta sosiaalityön oppialalta; myös sosiaalityön tutkimisen edellytykset kaventuvat. Ammatin tietopohjan tieteellinen ja teoreettinen status murentuu ja palautuu takaisin ammattiopiksi. Ammattikunnan tekemän työn hinta ja yleinen arvostus alenee. Mikäli työvoimapula alalla pahenee, on professionaalinen lukko vaarassa aueta kokonaan. Alan sisäinen työnjako ja ammatillinen hierarkia menevät sekaisin. Monet sosiaalialan ammattiryhmät nytkähtävät pätevyyksien menetettyä merkityksensä ammattiasteikossa ylöspäin. Tämä synnyttää voimakasta imua hierarkian alemmille portaille, joille houkutellaan kouluttamatonta työvoimaa ulkomaita myöten.

Osa ammattikunnista siis hajoaa proletarisoitumiskehityksen mukana sisältäpäin, lisäksi niiden välinen kiristynyt kilpailu kasvattaa professioiden välisiä eroja. Tällainen kehitys luo myös asiakashierarkioita. Profiessioiden on erottautuakseen selkeämmin toisistaan valittava asiakaskuntansa entistä tarkemmin. Yhtäältä on erikoistuttava, toisaalta pyrittävä tuottamaan palveluja mahdollisimman keskimääräiselle väestölle, hyväosaisille ja maksukykyisille. Hyvin toimeentulevat kansalaiset suosivat yksityisiä palvelua. Vaikka niistä joutuu maksamaan, se kannattaa, koska palvelujen taso on korkea, ne ovat helposti saavutettavia ja niiden käyttökuluja kompensoidaan sosiaalipoliittisin tulonsiirroin. Huono-osaiset pakotetaan tyytymään julkisen sektorin tasoltaan keskinkertaiseen palvelujen massatuotantoon.

Mutta palvelujen tuotannon ja kulutuksen hierarkisoituminen ei koske vain sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Yksityistymisen ja markkinointumisen leviävät myös kulttuuri- ja opetusrintamalle. Perustetaan yksityisiä oppilaitoksia kaikille tasoille ja useille aloille. Kuntien ylläpitämien kulttuurilaitosten, esimerkiksi kirjastojen, asiakaskunta vinoutuu sosiaalisesti alaspäin. Järjestyshäiriöt muissakin julkisissa tiloissa lisääntyvät, ne ottavat palkkalistoilleen nuoriso-

työntekijöitä, vahtimestareita ja vartijoita, osa laitoksista joudutaan kokonaan sulkemaan.

Proletarisoituminen lisää yhteiskunnallista eriarvoistumista, joka näkyy sekä professioiden kesken että niiden asiakasryhmissä. Sosiaalityön ammattikunnalla ei ole tässäkään visiossa mitään asiaa keskiluokkien ytimeen. Sen asema ei ole itsestään selvä edes uudessa keskiluokassa. Poikkeuksen muodostavat yksityisiin reproduktioalan yrityksiin sijoittuneet työntekijät, joille maksetaan hyvin ja joiden asiakaskunta koostuu hyväosaisista.

On vielä eräs visio, ja sitä Risto Eräsaari (1988, 93) kutsuu *kriittiseksi asiantuntijakulttuuriksi*. Sen piirissä suhteessa työhön ja ammatillisuuteen ei — niin kuin Eräsaari sanoo — ”vajota yli-, ali-, pro- tai antiprofessionalismiin”, vaan ”sisäisten pysäytysääntöjen” aikaansaamiseen. Ymmärtäisin tämän niin, että kriittisen asiantuntijakulttuurin sosiaalityöntekijät asiantuntijuudestaan luopumatta olisivat tietoisia ei vain siitä, vaan myös omasta yhteiskunnallisesta ja kulttuurista roolistaan ja huono-osaisen kansalaisryhmien alistuksen mekanismeista. Mutta silloin kriittinen asiantuntija olisikin entisaikojen intellektuelli, hyvä ihminen. Reflektioivasti professionaalille sosiaalityöntekijälle sellainen rooli sopii, mutta miten se käy yksin keskiluokkaisuuden kanssa?

Kirjallisuus

Allardt, Erik: Representative Government in a Bureaucratic Age. Daedalus vol. 113 1984:1, 169—197.

Anttonen, Anneli & Matthies, Aila-Leena & Satka, Mirja: Anttonen, Anneli & Matthies, Aila-Leena & Satka, Mirja: Vastaus Juha Hämäläiselle. Sosiaaliturva 1989:3, 196—107.

Berge, Peter & Luckmann, Thomas: The Social Construction on Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge. Norwich 1981.

Eräsaari, Leena: Nilkin naamio — sosiaaliraportti. Helsinki 1990a.

Eräsaari, Leena: Tutkimus hyvinvointiammatilaitten etäisyyden säätelystä. Yhteiskuntapolitiikan väitöskirjan julkaisematon tutkimussuunnitelma. Jyvä-

kylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos 1990b.

Eräsaari, Risto: Asiakas vai klientti. Sosiaalinen aikakauskirja 1985:3

Eräsaari, Risto: Distanssi — unohdettu dimensio sosiaalityössä. Sosiaaliviesti 1986: 5—6, 20—22

Eräsaari, Risto (toim.): Sosiaalitoimi imagonaarisessa julkisuudessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita N:o 59/1990

Eräsaari, Risto: Sosiaalityön projekti. Oman perustansa, sitä koskevan oppinsa ja menettelytapansa asettaja? Teoksessa Sosiaalihalitus 20 vuotta. Pitkäsillan pohjoispuolelta. Periaatteista eri aatteisiin. Helsinki 1988.

Heinonen, Jari: Sosiaalityö sosiaalivaltion mikrostruktuurin menetelmänä. Sosiaalityön tehtävien ja käsitteen kriittistä tarkastelua suomalaisen aineiston valossa. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia N:o 70. Tampere 1984.

Heinonen, Jari: Sosiaalivaltiokansalaisten vaikuttaminen ja mobilisaatio: mahdollisuudet ja edellytykset. Sosiaalihalituksen julkaisuja 1986:1.

Hirsch, Joachim: Turvavaltio. ”Saksan malli”, sen kriisi ja uudet yhteiskunnalliset liikkeet. Jyväskylä 1983.

Hämäläinen, Juha: Vanhempainkasvatus. Helsinki 1987.

Hänninen, Jorma: Suomalainen sosiaalityökeskustelu tulkintojen tuotoksena ja kohteena. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia. 1990: A.6.

Hänninen, Sakari: Julkisuus, valta, normi. Huono-osaiset ehdollistetussa julkisuudessa. Teoksessa Eräsaari, Risto (toim.): Sosiaalitoimi imagonaarisessa julkisuudessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita N:o 59/1990

Johnson, Terence: Professions and Power. London 1972.

Julkunen, Raija: Ylikypsä vai keskeneräinen hyvinvointivaltio. Tiede ja Edistys 1990:2, 89—97.

Kangas, Olli: Luokkaintressit ja hyvinvointivaltio. Helsingin kaupparkeakoulun julkaisuja. D-1984. Helsinki 1986.

Kantasalmi, Kari (toim.): Yliopiston ajatusta etsimässä. Helsinki 1990.

Karisto, Antti & Takala, Pentti: Sosiaalivaltion kriisi. Aineistoa suomalaisen sosiaalipolitiikan ajankohtaisista ongelmista. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki 1986.

Kivinen, Markku: Parempien piirien ihmisiä. Tutkijaliiton julkaisusarja 46. Jyväskylä 1987.

Konttinen, Esa: Harmonian takuumiehiä vain etuoikeuksien monopolisteja? Profioiden sosiologian funktionalistisen ja uusweberiläisen valtasuuntauksen tarkastelua. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisusarja 45. Jyväskylän yliopisto 1989

Konttinen, Esa: Formaali rationaalistuminen ja professiot — kriisinäkökulma ammatillisiin intellektuelleihin. Sosiologia 1988:2, 91—104

Kosonen, Pekka: Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 48. Vastapaino. Mänttä 1987.

Kosonen, Pekka: Suomen malli kovenevassa maailmassa. Teoksessa On se niin väärin. Helsinki 1989, 15—36

Kosonen, Pekka: Uudenlainen työnjako ja yhteiskunnallinen valta. Sosiaalinen aikakauskirja 1990:1, 11—15

Lehtonen, Heikki: Kriittisen sosiaalipolitiikka-konseptin kehityksestä Suomessa 1970-luvulla. Sosiologia 1977:6, 234—245.

Lehtonen, Heikki: Heinonen, Jari; Rissanen, Pekka, Syrjäytymiskäsitteen käytön ongelmia. Sosiaalihalituksen toimeentuloprojekti. Sosiaalihalituksen julkaisuja 1986:12

Lyttkens, Lorentz: Den disciplinerade människan. Om social kontroll och långsiktiga värderingsförskjutningar. Liberförlag. Stockholm 1985.

Mikkola, Matti: Sosiaaliset perusoikeudet vallankäytön ja markkinavoimien puristuksessa. Oikeus 1989:5, 362—366.

Mäntysaari, Mikko: Perhemoraalin valvonta sosiaalitoimistoissa. Sosiaalityön vuosikirja 1987—88, 41—48.

Mäntysaari, Mikko, Sosiaalityön todellisuus sosiaalitoimistoissa. Kontrollin elementit asiakkaiden taloudellisessa avustamisessa. Sosiaalipolitiikan lisen-siaattitutkimuksen julkaisematon käsikirjoitus. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos 1987.

Niemelä, Heikki: Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen. Helsinki 1988.

Rajavaara, Marketta: Professionaalistaminen sosiaalityön muutosstrategiana. Teoksessa Karisto — Purola (toim), Sosiaalityön kehittäminen — taustoja, reunaehdoja, näkökulmia — Oppimateriaaleja 1. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsinki 1986.

Rauhala, Urho: Huono-osaisuuden moni-ilmeiset kasvot. Teoksessa Takala, Pentti & Helminen, Ilmari & Massa, Ilmo & Hellsten Katri & Karisto, Antti (toim.): Hyvinvointi ja muutosten Suomi. Juhlakirja

Olavi Riihisen täyttäessä 60 vuotta 9.4.1990. Helsinki 1990, 109—119

Rinne, Risto & Jauhiainen, Arto: Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisuja A:128. Tutkimuksia. Turku 1988.

Roos, J. P.: Sosiaalipolitiikka ja keskiluokka. Sosiaalipolitiikka 1985, 67—79.

Satka, Mirja: Historieskrivningen som en spegling av socialarbetets självförståelse. Nordiskt socialt

arbete 2:1988, 24—35.

Sipilä, Jorma: Sosiaalityön jäljillä. Helsinki 1989.

Sihvo, Tuire: Suomalainen sosiaalihuolto: mielikuvat ja todellisuus. Sosiaalihuollon väestötiedustelun raportti II. Sosiaalihuollon julkaisuja 1990:1. Helsinki 1990.

Uusi-Piuhari, Pirjo: Jyväskylän a-kilta päihdehuollon itseapuliikkeenä. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Julkaisematon pro gradu -tutkielma 1987.